

God, Creation and Time

International Philosophy-Theology Conference

5-7 June 2018

Catholic University in Ruzomberok, Slovakia

Tuesday, 5 June 2018

14.00	15.00	Christian Tapp (University of Innsbruck, Austria) God – Temporal, but not „in“ Time?
15.00	15.30	discussion
15.30	16.00	coffee break
16.00	16.40	Yulia Gorbatova (Higer School of Economics, Moscow, Russia) God as Necessary Being and Possible Worlds Ontology
16.40	17.20	Reginald Slavkovský (Trnava University in Trnava, Slovakia) Time, Timelessness, Eternity and Present Moment. Selected Approaches from the Point of View of Contemporary Physics and Spirituality
17.20	18.00	Victor Gorbatov (Higher School of Economics, Moscow, Russia) God’s Existence: Necessity, Actuality, and Eternity
19.00		dinner

Wednesday, 6 June 2018

10.00	11.00	Ryan Mullins (University of St Andrews, Scotland, United Kingdom) In Defense of Divine Temporality
11.00	11.30	discussion
12.00	14.00	lunch
14.00	14.40	Petr Dvořák (The Czech Academy of Sciences, Prague, Czech Republic) Foreknowledge, Timeless God and Presentism
14.40	15.20	Liran Gordon (The Van Leer Jerusalem Institute, Israel) Creation and Temporality: A Scotistic Perspective
15.20	16.00	Anthony Gambrell (University of Otago, New Zealand) The Postlapsarian Objection
16.00	16.20	coffee break
18.30		dinner

God, Creation and Time

International Philosophy-Theology Conference

5-7 June 2018

Catholic University in Ruzomberok, Slovakia

Czech and Slovak session

Wednesday, 6. June 2018

16.20	17.00	Marek Otisk (Ostravská univerzita, Česká republika) Časoměříčství Gerberta z Remeše (papeže Silvestra II.)
17.00	17.40	Peter Volek (Katolícka univerzita v Ružomberok, Slovenská republika) Možnosť bezčasového chápania Boha
17.40	18.20	Vladimír Zeman (Univerzita Pardubice, Česká republika) Argumentace proti věčnému stvoření u Josefa Pospíšila
19.30		dinner

Thursday, 7 June 2018

9.20	10.00	Jan Kranát (Evangelická teologická fakulta, Univerzita Karlova, Česká republika) Naprostá bezčasá příčinnost Boží: Pojetí věčnosti jako vlastnosti Boží ve Schleiermacherově dogmatice
10.00	10.40	Ondřej Sikora (Univerzita Pardubice, Česká republika) Čas a věčnost v transcendentálním idealismu
10.40	11.20	Martin Nosál (Evangelická teologická fakulta, Univerzita Karlova, Česká republika) Chýbajúca téma času v Lk 17 a Lk 21
11.20	11.30	closing remarks
11.30	12.30	lunch

God, Creation and Time

International Philosophy-Theology Conference

5-7 June 2018

Catholic University in Ruzomberok, Slovakia

abstracts

God - Temporal, but not „in“ Time?

Christian Tapp (Ruhr-Uni Bochum, G/Uni Innsbruck, Austria)

christian.tapp@uibk.ac.at

There are two main conceptions of divine eternity: eternalism and sempiternalism. According to eternalism, God does not exist at points of time and does not change in any way. According to sempiternalism, God exists at all points of time and may change. In this talk, I will briefly review the main arguments for both conceptions. In my view, many philosophers and theologians prefer eternalism because, in their eyes, existing in time would make God a „prisoner of time“. I will argue that it is not necessary to understand „in time“ in this restricting sense. And I will develop a model of divine eternity that aims at combining the advantages of both conceptions: existing at all times – making God able to act in and respond to the development of the world – and existing before and after time, securing God’s sovereignty over temporal existence. This requires some non-trivial conceptual work, as „before“ and „after“ usually are themselves temporal predicates *par excellence*.

God as Necessary Being and Possible Worlds Ontology

Yulia Gorbatova (Higer School of Economics, Moscow, Russia)

jgorbatova@hse.ru

In contemporary analytic theology, the possible worlds framework is a widespread approach to various issues. At the same time, it’s not clear how one should deal with some traditional theological issues in terms of possible worlds semantics.

In particular, there are two significant questions:

- 1) what is the ontological status of God within possible worlds framework?
- 2) is God eternal or everlasting?

In my view, the answer for the second question depends on the answer for the first one. Having that in mind, I assume that God is neither a concrete object nor a state of affair nor some another kind of entity in a world. Concept of God should be associated with an ordering relation between possible worlds. In other words, God manifests himself through the world-ordered power for a system of possible worlds. Due to the fact that time is an intra-world feature, God is outside time. He is not everlasting; He is eternal in some specific sense. Moreover, Creation is not an event in a world; as well as God, it is outside time. According to my approach, Creation is a world-ordering process beyond any time. In my paper I hope to clarify the main points of my research.

Time, Timelessness, Eternity and Present Moment. Selected Approaches from the Point of View of Contemporary Physics and Spirituality

Reginald Adrian Slavkovský (Trnava University, Slovakia)

adrian.slavkovsky@truni.sk

From an ontological point of view, one important line in relation to the understanding of time and eternity represents the concept of St. Thomas Aquinas, in which he follows Aristotle and Boethius, and understands both – time and eternity – as two aspects of duration.

From current physics, I want to introduce briefly understanding of time in the loop quantum theory of gravity, which is one of the attempts to combine the theory of general relativity and quantum mechanics. According to this theory there is no space which “contains” the world, and there is no time

“in which” events take place. There are only elementary processes in which quanta of space and of matter continually interact.

From the history of spirituality, I want to introduce concepts that occur across religious traditions, which are compatible with the above mentioned philosophical and scientific approaches, which emphasize the authenticity of living out the present moment and which suggest that a bridge between time and eternity is exactly a way of living out the presence.

These complementary approaches have their implications. What time means to us depends on our inner attitude and maturity. Our worriedness is covering the binding aspect of our duration, whereas the attitude of openness and detachment (both mystical and scientific) reveals the interconnectedness of everything, our immersion in interbeing, the priority of relationality before the apparent separation of seemingly independent things

God’s Existence: Necessity, Actuality, and Eternity

Victor Gorbatov (Higher School of Economics, Moscow, Russia)

vgorbatov@hse.ru

Almost all versions of the modal ontological argument (MOA) entail that God exists necessarily [e.g., Malcolm 1960, Hartshorne 1961, Plantinga 1974]. However, Robert Kane [Kane 1984] has developed a modest version of the MOA. It is based on the modal alethic system B (which is weaker than S5) and comes to the conclusion that God exists (G) without proving that He exists necessarily ($\Box G$). In the present paper I wish to make a new step in that direction and raise a question about two different kinds of necessity and their temporal aspects. Taking into account the distinction between superficial necessity and deep necessity, introduced in [Evans 1979] and formalized thereafter in [Davies and Humberstone 1980], I propose a version of the modal ontological argument which deals with these two notions separately. Basing on the Actuality Modal Logic with the operator “fixedly” (S5AF) developed by Davies and Humberstone, it proves that God exists “fixedly actually”. In other words, with this argument one can prove the “deep necessity” of His existence (FAG) without proving the “superficial necessity” ($\Box G$). Furthermore, I argue that there is a natural temporal interpretation of the two notions of necessity: deep necessity should be associated with eternity whereas superficial necessity with sempiternity.

In Defense of Divine Temporality

Ryan Mullins (University of St Andrews, Scotland, United Kingdom)

rtmullins@gmail.com

In this paper I shall first offer a proper understanding of divine timelessness and divine temporality. I shall frame the discussion as a debate between classical theism and the Oxford school of divine temporality. After clarifying these positions, I will examine three objections to divine temporality. The first objection claims that divine temporality cannot make sense of a time prior to creation. I shall argue that the notion of time prior to creation is intelligible. The second objection claims that divine temporality violates the teachings of scripture. I shall argue that divine temporality is not only compatible with scripture, but that it is strongly implied by scripture. Then I shall examine the prisoner of time objection, and argue that it does not raise any serious difficulties for divine temporality.

Foreknowledge, Timeless God and Presentism

Petr Dvořák (The Czech Academy of Sciences, Prague, Czech Republic) peterdvorak99@gmail.com

Divine foreknowledge gives rise to theological fatalism: if God foreknew yesterday that Smith would move his lawn the day after tomorrow (i.e. tomorrow from today's perspective), then it is necessary that Smith will move his lawn tomorrow. A well-known Boethian response goes like this: God did not know anything about Smith *yesterday*, because God is timeless. Consequently, his knowledge is tenseless. However, it seems that this tenseless knowledge (especially if it is modelled on a quasi perceptual model) implies eternalism on which everything ever existing in time in some sense exists already and thus is necessary. What we need instead is a presentist theory of time. But then it seems that we cannot appeal to a timeless God. Thus, the paper investigates to what extent it is coherent to hold to a timeless God together with a presentist ontology of the open non-existing future. This seems to be the position advocated by Aquinas.

Creation and Temporarily: A Scotistic Perspective

Liran Gordon (The Van Leer Jerusalem Institute, Israel)

lirangordon@gmail.com

Duns Scotus perceives that the ultimate *raison d'être* of the incarnation lies in God himself, and consequently, creation serves God's desires. This presents a frightening picture of a God who acts as he pleases. Such a God, who created the world for his own reasons, seems to have no obligation towards creation itself and its creatures. Appalled by such a possibility, some interpreters found refuge in Scotus's words that 'whatever God made, you may be sure he made it in accordance with right reason,' whereas others rejected any attempt to subjugate God to any kind of objectified necessitation: 'right actions are right simply because God has freely and contingently commanded them, and wrong actions are wrong simply because God has freely and contingently forbidden them.' The question arises that, if we cannot introduce any objectified truth or good to limit power, perhaps it is possible to find something within the essence of power that might restrict it? Following an Open conception of Divine Foreknowledge, that holds that man is endowed with genuine freedom and so the future is not definitely determined, it will be claimed that human freedom does not limit the divine power, it both enhances it and presents us with a barrier against arbitrary use of that power.

The Postlapsarian Objection

Anthony Gambrell (University of Otago, New Zealand)

anthonygambrell@icloud.com

I am concerned with problems of temporality in the Fall of Man. Here, I discuss an objection put forth by John Locke, in *Two Treatises*, as well as James Tyrrell, in his *Patriarcha non Monarcha*, to the patriarchal theory of Sir Robert Filmer. Now, Filmer, in his *Patriarcha*, under the influence of John Selden's *Mare Clausum*, maintained an interpretation of Genesis, wherein God had granted Adam political authority over his posterity, at the moment of Adam's creation. Adam, accordingly, was the first universal monarch. Filmer, in support of this interpretation, cited Gen. 3.16, which for him described "the first grant of government," in the subjection of Eve to Adam. Locke and Tyrrell each objected on the grounds that Eve was subjected to Adam only after the Fall, where dominion was granted equally to Adam and Eve. Thus, Adam could not have been granted monarchical power at the moment of his creation. The postlapsarian objection, however, is unfounded. Or so I argue, in rebuttals to Locke and Tyrrell, with respect to Providence and atemporality. Inherent in the patriarchal theory, I claim, was a rebuttal to the postlapsarian objection, but alas, the theory never had a proper defense.

Časoměřičství Gerberta z Remeše (papeže Silvestra II.)

Marek Otisk (FF, Ostravská univerzita, Česká republika)

Marek.Otisk@osu.cz

Příspěvek se věnuje osobnosti papeže Silvestra II. (v úřadě 999–1003), vlastním jménem Gerbert (řecený z Aurillacu, z Remeše, z Bobbia či z Ravenny) a jeho zájmům o praktické měření času. Již dobové prameny (viz Dětmar z Merseburku) spojují Gerberta s konstrukčními hodinářskými počiny či s počátky šíření astrolábu, multifunkčního astronomického přístroje, který je kolem roku 1000 nezdědka opěvován jako vhodný instrument k měření času (např. Gerbertovi někdy připisovaný spis *De utilitate astrolabii*). Samotný Gerbert sepsal horologický dopis blíže neznámému bratru Adamovi, v němž stručně rozebírá některé teoretické koncepty nezbytné pro tehdejší měření času a připojuje i praktické návody ke stanovení základních hodnot pro časoměrné potřeby. Příspěvek se pokusí nejen souhrnně představit soubor časoměrných aktivit papeže Silvestra II., ale zejména se zaměří na teoretické zázemí, které umožňovalo určování a počítání času, včetně účelů, které byly pro člověka přelomu 10. a 11. století nosné při pěstování těchto zájmů.

Možnosť bezčasového chápania Boha

Peter Volek (FF, Katolícka univerzita v Ružomberok, Slovenská repub.) Peter.Volek@ku.sk

Jednou zo základných vlastností Boha je večnosť. Večnosť sa môže chápať tradične ako bezčasovosť alebo moderne ako časovosť. Medzi hlavné námietky voči bezčasovosti patrí, že bezčasový Boh nemôže

konať vo svete, teda nemôže stvoriť ani udržiavať vesmír v existencii. Dôvody na takéto tvrdenia spočívajú v tom, že Boh nemôže poznať, čo a vo svete odohráva skôr alebo neskôr, nevie, ktoré udalosti sú minulé, prítomné a budúce. Boh má len faktúálne poznanie, nemá propozíčné poznanie ako ho máme my ľudia. Proti tomu sa dá namietat, že Boh sám má len faktúálne poznanie, ale dokáže poznávať to, čo poznávajú ľudia skrz nahliadnutie ich poznania. Priame poznanie Boh má len faktúálne, ale nepriamo dokáže poznávať aj propozíčné poznanie cez poznanie ich prežívania vnímania času, ktoré je časťou propozíčného poznania ľudí. Takýmto spôsobom dokáže poznávať aj vedomie času v jednotlivých ľuďoch. Tým sa ukáže táto námietka voči možnosti zasahovania Boha do sveta skrz stvorenie a udržiavanie sveta a tým aj námietka voči bezčasovému chápaniu Boha ako vyvrátená.

Argumentace proti věčnému stvoření u Josefa Pospíšila

Vladimír Zeman (FF, Univerzita Pardubice, Česká republika)

vlazem@seznam.cz

Moravský novotomista Josef Pospíšil (1845-1926) se ve svém díle *Kosmologie se zřetelem k moderním vědám přírodním* (1897) vyjadřuje k otázce možnosti věčného stvoření (creatio ab aevo, stvoření od věků). Zatímco Aristotelés otázku stvoření nenastoluje a svět považuje za věčný, tak sv. Tomáš Akvinský z čistě filosofického hlediska věčné stvoření připouští jako logicky možné, ovšem hned s uvážením argumentů z Božího zjevení reálnost věčného stvoření popírá a klade stvoření do času. Tento závěr je jedním z mála, ve kterých Josef Pospíšil se sv. Tomášem nesouhlasí a uvádí argumenty, kdy představuje věčné stvoření nejen jako nereálné (na základě informací z Božího zjevení), ale jako logicky zhola nemožné. Jádrem těchto argumentů je dle našeho názoru Pospíšilovo pochopení nekonečnosti, které cokoliv stvořeného považuje jako konečné ve všech aspektech a nepřipouští nekonečnost stvoření v žádném ohledu, tedy ani ve vztahu k časovému trvání od věků. V pozadí tohoto názoru stojí rovněž přísné oddělení Boha jakožto eminentně nekonečného a stvoření jako v každém ohledu konečné v kontrastu s pantheismem, který právě Boží atributy včetně nekonečnosti v různých podobách přičítá stvoření.

Naprostu bezčasá příčinnost Boží: Pojetí věčnosti jako vlastnosti Boží ve Schleiermacherově dogmatice

Jan Kranát (ETF, Univerzita Karlova, Česká republika)

kranat@etf.cuni.cz

Friedrich Schleiermacher (1768–1834) bývá pro své rané *Promluvy o náboženství* běžně počítán k představitelům romantiky, zapomíná se však na jeho zralé dílo teologické. Záměrem jeho systematického díla bylo obhájit teologii jako vědu mající místo mezi ostatními vědami obnovené německé (humboldtovské) university a přitom udržet tradiční dogmatickou látku jako její relevantní předmět.

Tomuto dvojímu cíli slouží mj. i nauka o Božích vlastnostech z jeho dogmatiky (*Der christliche Glaube*, 2. vyd. 1832). Zde v § 52 podává pozoruhodnou charakteristiku Boží věčnosti jako „čas podmiňující naprostu bezčasé příčinnosti Boží“. Bůh se u Schleiermachera vyznačuje „naprostou příčinností“ (schlechthinnige Ursächlichkeit): je tvůrcem všeho časného – tedy i času samého. Sám je však „naprostu bezčasý“ (schlechthin zeitlos). Boží věčnost ovšem není nějakým „časem“ bez počátku a konce, ale všechen čas naprostu přesahuje. Na druhou stranu čas podmiňuje a zapříčiňuje, což ovšem nelze vykládat jako nějaké „před“ a „potom“, nýbrž spíše jako stálou přítomnost Boží. Nabízí se tedy možnost myslet Boží věčnost jako atribut Boží všemohoucnosti, jako „věčnou sílu všemohoucnosti“. Čas v tomto pojetí nelze myslet bez Boha, vzniká však otázka, zda lze myslet „naprostu bezčasého“ Boha bez času, tj. aniž bychom zároveň mysleli průkaz jeho moci v čase. To je pro Schleiermachera „naprostu prázdná představa“.

Čas a věčnost v transcendentálním idealismu

Ondřej Sikora (FF Univerzita Pardubice, Česká republika)

OSikora@seznam.cz

Příspěvek je věnován otázce vztahu času a věčnosti z hlediska transcendentálního idealismu, tedy stanoviska vypracovaného I. Kantem v jeho kritické filosofii. Jádrem příspěvku je otázka souvislosti mezi teoretickou a praktickou perspektivou Kantova chápání času a věčnosti.

Příspěvek je strukturován do tří částí: první část odpovídá na otázku, jaké jsou základní rysy stanoviska transcendentálního idealismu a jak lze z tohoto stanoviska hovořit o času a věčnosti. Druhý krok je věnován Kantovu řešení tzv. první antinomie čistého rozumu věnované časovému počátku světa a způsobu řešení tohoto rozporu ze stanoviska transcendentálního idealismu. Třetí krok odpovídá na otázku, jaké proměny nabývá vztah času a věčnosti v oblasti prakticko-etické, která podle Kanta otevírá přístup k přirozené teologii.

Chýbajúca téma času v Lk 17 and Lk 21

Martin Nosál (ETF, Univerzita Karlova, Česká republika)

nosisko@gmail.com

Vo svojom príspevku by som chcel ponúknuť stručný prehľad teologickej diskusie k dvom kapitolám z Lukášovho evanjelia (Lk 17:20 – 18:8, Príchod kráľovstva Božieho a Lk 21:5 – 36, Zničenie Chrámu), ako ju vo svojej práci *Luc le théologien* (2006) zhŕňa Francois Bovon. Tradične sa táto diskusia pohybuje na škále určenej dvoma krajnými otázkami: je parúzia záležitosťou súčasnosti a prítomnosti alebo zostáva ako nádej pre vzdialenú budúcnosť? Rád by som predstavil exegézu oboch kapitol s použitím minimalistických vykladačských prístupov. Vďaka nim jasnejšie vyvstane etické zameranie oboch textov naproti tradične zdôrazňovanému eschatologickému rozmeru. Hlavná téma môjho príspevku bude teda spočívať v zotáznení prevládajúceho výkladu a jeho použitia k rôznym teologickým alebo dogmatickým záverom.